

Objev pozdně středověké pece mincovny v Jáchymově

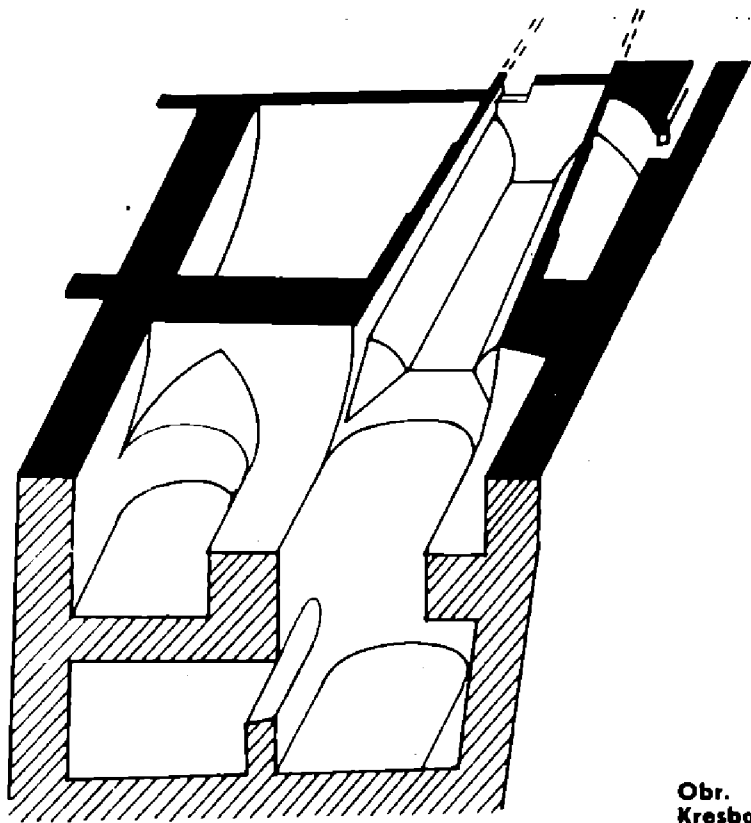
JAN MUK-MIROSLAV HUS

Mincovna v Jáchymově vznikla v souvislosti s hledáním stříbra v Krušných horách v pozdním středověku. V roce 1512 byla objevena stříbrná ruda na šlikovském panství poblíž obce Konradsgrün, což mělo za následek rychlou výstavbu osady nazvané Joachimsthal. V roce 1518 byl vydán Šlikům horní řád, v roce 1520 získala osada královským privilegiem titul svobodného horního města. Současně získali Šlikové mincovní právo. Ražená mince získala název tolar, který byl později převzat do názvu dolar.

Prosperita měla za následek překotný příliv obyvatel, v roce 1528 měl Jáchymov již 16 000 lidí. Významovým středem byla pochopitelně mincovna. Ferdinand I. bezprostředně po nástupu k moci v r. 1528 zbavil Šliky mincovního práva. Mincovna záhy nevyhovovala provozně, roku 1532 se uvádí záměr vybudovat novou mincovnu. V roce 1535 byla její výstavba již v plném proudu. V roce 1536 vyhořela a poté byla stavebně obnovena. Pro účast na povstání v roce 1546 byla vrchnostenská práva Šlikům odňata. Jáchymov se stal městem královským. V druhé polovině 16. století nastal pokles těžby a zájem o mincovnu postupně upadal. V druhé polovině 17. století byl objekt již využíván pouze jako zkušebna rud, hlavně kobaltové. Mince se zde již nerazila. Tato skutečnost měla zásadní význam pro zachování výrobního zařízení, neboť nejstarší zařízení nebylo beze zbytku likvidováno postupnými modernizacemi jako v jiných mincovnách.

V letech 1982–1983 byl zpracován jako součást přípravy projektu rekonstrukce stavebně-historický průzkum bývalé mincovny, který přinesl řadu pozoruhodných objevů z její minulosti. V průčelích, kde se uplatňoval pouze pozdně gotický arkýř a dva původní okenní otvory, odhalil prvotní systém otvorů s vysokými okny palácového charakteru, s tesanými gotickorenesančními ostěními, pocházejícími z výstavby po roce 1532. Tato okna zanikla při obnově po požáru r. 1536, kdy byla do průčelí osazena ostění otvorů podstatně menších, provedených z tvarovaných cihel. Bezpochyby zde sehrála roli v pramenech uváděná úsporná opatření. K nejzajímavějším objevům došlo v interiéru, kde ve vstupním křídle byly známé klenuté prostory. Rozborem bylo zjištěno, že velmi podstatně se zachovaly původní konstrukce i ve zbývajících částech objektu. Pozornost upoutaly dva prostory, které byly na základě znalostí středověkých topenišť, kuchyní hradních i měšťanských domů identifikovány jako původní pece mincovního provozu.

Ve sklepě byla určena v zazdívkách dvouprostorová kovářská pec uváděná v pramenech 18. století, rovněž snad pocházející ještě z původní mincovny. Obě pece mincovny v přízemí, menší v pravém dvorním křídle a větší, zachovaná do výšky více jak 9 m, v křídle zadním, si zachovaly podstatné části původních dýmníků. Mohutný dýmník zadní pece podoby komolého osmibokého jehlanu spočíval prostřednictvím pendantivů na pasech půdorysu čtverce, které byly klenuty do koutových pilířů. Do stran navazovaly na tyto pasy polokruhově valeně klenuté prostory. Hypotézu o funkci tohoto útvaru jako pece plně potvrdil následný archeologický výzkum provedený v roce 1983 a 1984.

Obr. 1. Jáchymov. Pec mincovny, axonometrický řez.
Kresba J. Muk.

Po sejmutí prkenné podlahy a odklidu navážky s recentními nálezy byla v hloubce přibližně 10 cm objevena kulturní vrstva pozdního středověku, promíchaná uhlíky. V této vrstvě datované podle nálezů obvyklé hrnčířiny do 16. století byly nalezeny důležité artefakty. Kromě technické cihloviny a slitků roztaveného kovu to byl zejména bohatý střepový materiál technické keramiky. Vedle rezných keramických válečků – pravděpodobně zbytků roštů – a zlomků slabě glazovaných vsazovacích desek, resp. vík na nádoby, to byly nádoby. Nejmenší byly kapelky, malé prubířské nádoby se silným dnem, ručně formované z vybraných druhů popelů. Prubířské kelímky s odsazenou podstavou byly zhotoveny ve formách a mají glazovaný vnitřek. Trojboké tyglíky několika velikostí, ručně dotvářené a slabě glazované sloužily k tavbě kovů a u několika se kovové nálitky zachovaly na vnitřních stranách nádoby. Keramické kryty – tzv. mufle –, které se používaly při rafinaci kovů jako ochrana před nečistotami, se našly pouze ve střepech, ostatní nádoby i celé.

V hloubce přibližně 15 cm byly na dvou místech objeveny cihlové základy pracovních stolů – obdélníky o rozměrech asi $86 \times 52 \times 60$ cm, zhotovené z cihel kladených do malty a spárované. Jednalo se o nejnižší vrstvu – horní byly zničeny při pozdějších úpravách mincovny a pouze druhá vrstva odspodu se projevila v zá-sypu cihlově červeným probarvením. Stejně důležitým nálezem byl objev žlábků pro odvod vody, který byl v celé délce vytesán do skalnatého podloží a překryt plochými kameny.

Rozbor kovových slitků a strusky, provedený Ústavem pro výzkum rud v Praze potvrdil přítomnost mincovního kovu. Archeologické sondáže probíhaly rovněž v prostoru nádvoří mincovny, nad původními sklepy, jež sem zabíhají ze severovýchodního křídla. Výzkumem se nepodařilo zatím prokázat, nakolik se zachovaly některé části původní šlikovské mincovny v mladším objektu, budovaném po roce 1526.

Objevené pece jsou patrně jedinými, které se v bývalých historických mincovnách zachovaly. Analogické příklady zachování, pokud jsme měli možnost si ověřit, nejsou známy. Mimořádně velkými rozměry se také liší od pecí uváděných

v literatuře a pramenech. Předpokládá se, že objevené pece budou uplatněny jako exponáty v budoucí muzejní expozici Karlovarského muzea, které je majitelem budovy.

Literatura:

Ercker, L., 1974: Kniha o prubířství. Praha.

Lancinger, L.–Muk, J., 1982: Stavebně historický průzkum bývalé mincovny v Jáchymově. Strojopis SÚRPMO. Praha.

Lancinger, L.–Muk, J., v tisku: Budova bývalé mincovny v Jáchymově. In: Sborník Jáchymovská mincovna. Praha.

Nemeškal, L., 1964: Jáchymovská mincovna v 1. polovině 16. století (1519–1561). Praha.

Sakařová-Malá, A., 1967: Jáchymovská mincovna od zavedení zlatnickové měny (1561) do konce jejího trvání (1671). Příspěvek k dějinám peněžního oběhu druhé poloviny 16. a první poloviny 17. století. Rozpravy CSAV 77, sešit 17. Praha.

Zusammenfassung

Die Entdeckung eines spätmittelalterlichen Ofens der Münzstätte in Jáchymov (Joachimsthal)

Dies Münzprägestätte in Jáchymov entstand im Zusammenhang mit dem Aufkommen der Silberförderung und Münzprägung nach dem Jahr 1519, und wurde in den Jahren 1532–1536 umgebaut. Seit 1671 wurde sie nicht mehr zur Münzprägung verwendet und diente weiterhin nur als Prüfanstalt des Kobalterzes. Die baugeschichtliche Erkundung entdeckte eine andere, ursprüngliche Fassadengliederung im gotischen bis Renaissancestil durch palastartige Fenster, eine offenbar ebenfalls ursprüngliche Schmiedeesse im Keller und identifizierte beide Öfen der Münzstätte im rechten Hofflügel und rückwärtigen Flügel, wo auch ein mächtiger bis 9 m langer Rauchabzug erhalten blieb. Die archäologische Untersuchung bestätigte seine Funktion und brachte außerdem eine Reihe von Fragmenten technischer Keramik, Kappeln, Probierschalen, Tiegeln, Muffeln usw. Nach Entfernung der Verschüttung wurden Ziegelfundamente von Arbeitstischen und eine Entwässerungsrinne entdeckt. Die Analyse der Gußstücke und Schlacken bestätigte die Anwesenheit von Münzmetall. Vorläufig konnte die Untersuchung keine Teile der ehemaligen Šlikischen Münzanstalt nachweisen. Die entdeckten Öfen sind bisher die einzigen, die in den einstigen Münzstätten erhalten blieben. Mit ihren großen Ausmaßen unterscheiden sie sich von den in den Quellen angeführten Öfen.

Abb. 1. Jáchymov – Ofen der Münzstätte, axonometrischer Schnitt, Zeichnung J. Muk.

